

NOBILIS MÁRIÓ

„Közeledjetek...” III.

Ars Sacra kiállítás

NOBILIS MÁRIÓ (1965) Budaörs

A fáma szerint a budai Alkotás utca egy, a mai Déli pályaudvar környékén állt egykori ház timpanonjában valaha volt domborműről kapta a nevét, amely azt ábrázolta, ahogyan az Úr a teremtéssel foglalatoskodik. Talán az is igaz, hogy e dombormű eredete összefügg Haydn *Teremtés* oratóriumának budai ősbemutatójával. A derék budai sváb polgárok által a dombormű alapján Schöpfungshausnak hívott épület nyomán hamarosan az egész utcát elkezdték Schöpfungstrassének hívni. Amikor viszont a reformkorban fellángolt a hely- és utcanév-magyarítási buzgalom, az előzményekről talán nem tudva a német szónak egy másik jelentését választották, így lett a mára forgalmas főútvonalá vált út magyar neve Teremtés utca helyett Alkotás utca. (Talán mondhatjuk: szerencsére, mert az előbbi névváltozat az ötvenes éveket biztosan nem élte volna túl, az utóbbi viszont nagyon is tetszett a munkásmozgalmi füleknek is...) Teremtés, alkotás – valóban közeli, egymásba játszó szavak, de valójában nem szinonimák...

Az idei budaörsi *Ars Sacra* kiállítás (Zichy major, Budaörs, 2017. szeptember 23 – október 5.) megnyitása lényegében egybeesett a magyarországi egyházak közös, ökumenikus rendezvényének, a Teremtés hetének kezdetével, amely arra hívta meg a hívő közösségeket (és egyenként tagjaikat), hogy – visszatekintve mindannyiunk közös kezdetére, teremtettségünkre – álljanak meg meditatív elcsöndesedéssel e szépséges titok előtt, de ismerjék fel azt is, milyen felelősséget ró rájuk e teremtménység és egyben a társ-teremtői meghívottság ténye. A minket itt körülölelő alkotásokon végigtekintve ennek a kérdésnek egy fontos változata ötlük fel bennünk. Milyen értelemben *alkotás* és mennyiben *teremtés* a művészi szolgálat? Mit tud, mit képes közvetíteni, mit tükröz vissza talán szándékán kívül is a teremtés isteni és titokzatos gesztusából az, amit joggal művészetnek mondhatunk? Mi mindent foglal magában az az összefüggés, amelyet az Egyház egyik könyörgése így fejez ki: „Urnk, Te adod meg a művészeknek, hogy tehetségükkel fényes ragyogásodat tükrözzék”?

Megelőlegezve az alkotásoknak a *teremtés* szó művészi értelmét, tekintsünk rá a fogalom néhány aspektusára a körülöttünk kiállított művek tükrében. Az emberi alkotás és az isteni teremtés különbségének origója, hogy míg az ember minden alkotás során *anyagból anyagit* hoz létre, és eközben szükségszerűen – hacsak nem akar lázadni – alázattal kell viseltetnie az anyag sajátosságai iránt – és pont ez az alázat adja az alkotás méltóságát és szépségét –, addig az isteni cselekvés lényege éppen a *semmiből való létbe hívás*. Az anyag iránti alázat különösen szép példáit láthatjuk Csutoros Hajnal kézzel, eperfa papírra felvitt porfestékében, Sz. Varga Ágnes szintén pusztá kézzel kidolgozott szénképeiben, Bálint Ádám ecset nélküli akvarelljeiben – mintha ez a terem kifejezetten arról akarna tanúskodni, hogyan küzdi meg a művész az újbóli közvetlen, eszköz nélküli eggyé válás feladatát az anyaggal, amelynek formát akar adni. Nagyon közel áll ez a szándék ahhoz, ahogyan a Teremtés hete szeretné meghívni az urbanizált valóságba belesüppedt mai embert a természettel való közös természetűségének és így teremtett mivoltának újbóli, tapintásszerű felismerésére! Ott van ez az anyagot illető alázat Gvárdián Ferenc samottszobraiban is, és egészen érdekes módon Tóth Csaba képeiben, aki korábbi alkotók festményeit használja – a legnagyobb tisztelettel kezelt – anyagául, új értelmezési szintekbe emelve azok eszenciáját.

Határozottan mondhatnánk tehát, hogy eszerint a művészi alkotás *nem teremtés*... Ám ha nem lenne az mégis valamiként, akkor a lényegi hiányozna belőle.

A kiállításon elhangzott megnyitó szöveg szerkesztett változata.

És valóban. A hívő tapasztalat az isteni teremtésben nem csupán mechanikus „létrehozást” lát, hanem felfedezi benne a *szereket üzenetét* is. A bibliai teremtéstörténet kulcsa keresztény szemmel nézve nem a munkafolyamat aprólékos leírása, hanem az a tény, hogy az Úr a hét teremtoi nap során hétszer mondja ki, hogy amit teremtett, az „jó”. S ha engedjük mélyebben hatni magunkra ezeket a körülöttünk lélegző alkotásokat, akkor ezek legtöbbször is felragyog a többlet, a *jel*, amely túlemeli az emberi kéz munkáját az egyszerű formáláson. Sz. Varga Ágnes „fény-csapdáin”, például a – lám! – *Jel* címűn a fehér lehet csupán egy résnyire nyílt ajtó tetején a fénycsík meg egy megvilágított asztallap, de hátrébb lépve akár egy üstökös csóvjája (netán a betlehemi üzenethozóé?) és a világosságra vágyó világ derengő homálya is. Bálint Ádám teafestékekkel, folyékony agyaggal átitatott papírlenyomatokból készített képein, miközben aprólékos, fáradságos munkával összeállnak, egyszerre betűkre emlékeztető alakzatok jelennek meg: felsejlik az értelmes üzenet lehetősége. *Enterének* lefelé mutató nyila pedig őskori szakócák képeiből áll össze: a technika őskézdeteinek táblóján egyben kirajzolódik az ember küldetésére „nyomott” teremtő, isteni „Indulj!” is. Meghökentően egy irányba mutat ezzel, ahogyan a Tóth Csaba felnagyított Krisztus-kezeit átverő szög – a középső tabló Alfájának, a kezdetnek oldalán – akár szintén egy indítógombot is ábrázolhatna: a megváltását, az újjáteremtését.

Tóth Csaba egyik képeinek címe egyébként akár a kiállítás mottója is lehetne: „*A művészet reszakralizálása*”. Mindannyian ismerünk a teremtés küzdelmét és méltóságát – úgy tűnik – feladott hozzáállást sugárzó „művészi” produktumokat, mint ahogy a teremtettségének hátat fordító emberi magatartás példái is. A körülöttünk látható művek azonban nem ilyenek. Alkotóik felmérték, hogy *visszatekintő előrendülésre van szükség: a teremtéssel együttcselekvő művészet igazi hivatásának visszaadására*. Ez a vállalás nem egyszerű: ez egy prófétai küzdelem. Olykor hangos kiáltást, olykor a kiközösítés eltűrését vagy épp hosszadalmas, csöndes aprómunkát kíván, míg csak a műben ki nem rajzolódik a tiszta, noha nem mindig könnyen kibontható jelentés. Tóth Csaba latin szavai a klasszikus képeken egyszerre messzi múltban gyökerező keresztény kulcsszavak, és ugyanakkor a II. vatikáni zsinat és az azt előkészítő katolikus keresztény megújulás kulcsfogalmi is: *Corpus Christi* – mint templom, azaz Egyház –, *Corpus mysticum, mysterium Christi*. Ezek a fogalmak tanúsítják a küszködést: milyen sokrétű feladat (művésznek és prófétának egyaránt) *újramondani a régít az újnak, és a régiben megmutatni a ma frissen érvényeset*.

A teremtésben aztán mindig ott a *kommunikáció* is. Gvárdián Ferenc szobraiban, például az Egry József-portréban, a Pilinszky-portrékísérletekben, a szoborra éltetett pietà-képben folytatódik a különböző művészeti ágak egymás közti kommunikációja. Sz. Varga Ágnes szénfeketái és fényei, Csutoros Hajnal szubtilis és robusztus formái is mind beszélnek, mind kommunikálnak, de nem adják könnyen üzenetüket: megkívánják a – felszínes – önmagunktól való eltávolodást és a mélyben rejlő ismeretlenhez való közeledést – ahogy a kiállítás címe is meghív erre. Bálint Ádám *Cselédlépcsői* pedig arra is figyelmeztetnek, hogy a művészi kommunikáció egyben *ember–ember találkozás* is: az emberalkotta, mégoly mellékesnek tűnő struktúrákban is ott fénylik a – negatív vagy pozitív módon benne rejlő és kirajzolódó – interaktív többlet.

S végül: a teremtő gesztus *élet* hoz létre. Gvárdián Ferenc *Angyali üdvözlétén* a művész Mária egyik kezébe – pár bekarcolt vonallal – egy liliomot helyezett, a másik kezét pedig üresen szándékozta hagyni. Ám ha megnézzük a szobrot, észrevehetjük, hogy az anyag önálló útra indult, és repedései, göcsörtjei mintha egy gyöngyvirágot helyeztek volna Mária másik kezébe: az „Istenanya könnyeit” – ahogy a gyöngyvirág jelentését a régi virágszimbólika meghatározza. A könnyező Mária-képek meghökentető művészi párhuzama ez: a mű elkezdte továbbalkotni önmagát.

A művészi alkotással való alázatos találkozás számunkra, befogadók számára is a *társteremtővé válás* lehetőségét nyitja meg. Megnyílunk-e mi is e kiállítás mozzanatai előtt, hogy az alkotásban felsejlő teremtő szeretet bennünk is folytatódhasson?